ناوەندی چوارباخ

بەشی لێکۆڵینەوەی ستراتیژیک

سێگۆشەی ئامریکا و ئیسرائیل و عەرەب

ئاڵمان

١٧ی خەرمانانی ٢٧٢١ی کوردی

٨ی سێپتامبری ٢٠٢١ی زایینی

نووسەر: ئەسعەد ئەحمەدی

دیزاین: ئاراس مەهابادی

پێداچوونەوە: کاروان مێراوی

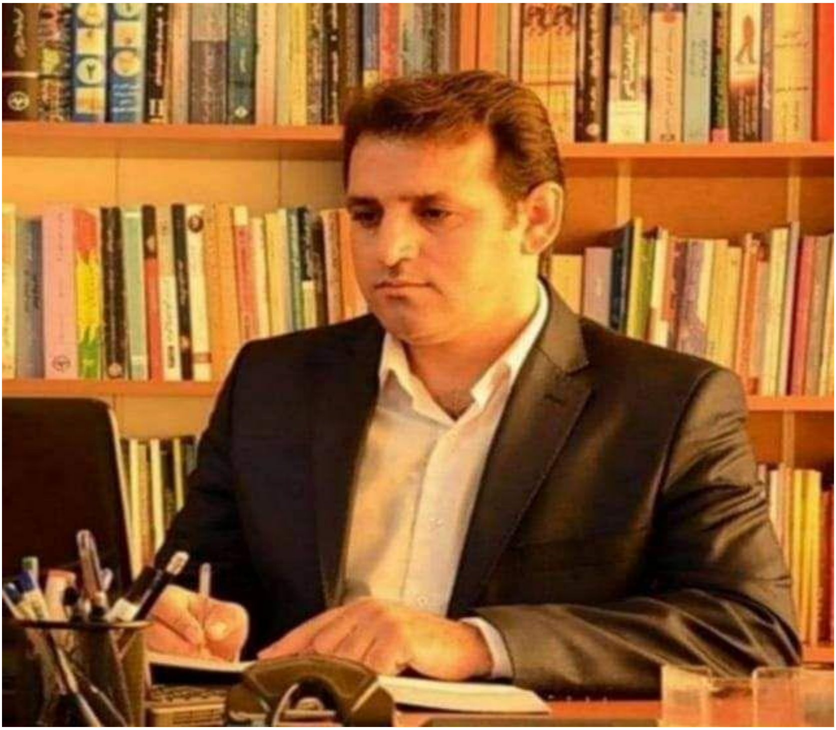

نووسەر

سێگۆشەی ئامریکا و ئیسرائیل و عەرەب

ناوەڕۆکی ئەم بابەتە بۆ ناوەندی چوارباخ پارێزراوە.

@nawendi_chwarbax

پێشەکی

خوێنەری بەڕێز، باسکردن لەسەر ئەم سێ لایەنە کە هەر کام لە گۆشەنیگای پاراستنی بەرژەوەندی و ئاسایشی نەتەوەییی خۆیەوە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست سیاسەت دەکات، بەر لە هەموو شتێک پێویستی بە ناسینی وڵاتی ئیسرائیل و چۆنیەتیی دامەزراندنیەتی، بە کورتی و دواتر پێوەندی و دژایەتییەکانی ئەم سێ لایەنە لەگەڵ یەکتر. هەر بۆیە ئەم نووسینە بەو ڕێڕەوەدا دەڕوات کە خوێنەر لە هەنگاوی یەکەمەوە بەرەو ناوەڕۆک و کۆتاییی بابەتەکە ببات و بەم مەبەستەش لە دوو بەشی سەرەکی، واتە دروستبوونی دەوڵەتی ئیسرائیل و لێکگیران و پێکەوە سازانی ئامریکا و ئیسرائیل و عەرەب دەخرێتە بەر دیدی ئێوەی ئازیز.

هیوادارین بەکەڵک بێت.

ناوەندی چوارباخ

١٧ی خەرمانانی ٢٧٢١ی کوردی

بەشی یەکەم:

دروستبوونی دەوڵەتی ئیسرائیل

دروستبوونی وڵاتێک لە کۆتایی نیوەی یەکەمی سەدەی بیستەمدا کە گۆڕنکارییەکی گرنگی لە جیهان بەگشتی و ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەتایبەتی پێک هێنا.

سەرهەڵدانی بزوتنەوەی زایونی تەنیا ناگەڕێتەوە بۆ ساڵی ١٩٤٨ی زایینی کە لەو وڵاتەی پێی دەوترا فلستین دەوڵەتی ئیسرائیل دامەزرا، بەڵکوو دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمانی زۆر پێشتر و بۆ کاتێک کە جوولەکەیەکی ئوتریشی بە ناوی "تیودور هێرتسل" بناغەی بزوتنەوەی زایونی دانا. تیودور کتێبێکی بە ناوی دەوڵەتی جوولەکە لە ساڵی ١٨٩٦ی زایینیدا بڵاو کردەوە کە تێیدا خوازیاری دانانی دەوڵەتێک بۆ جوولەکەکان بوو. ساڵێک دوای بڵاو بوونەوەی کتێبەکە کۆنگرەیەک بە ناوی کۆنگرەی نێونەتەوەیی زایونیزم بەڕێوە چوو.

هەر چەندە کە لە ساڵی ١٨٨١ی زایینیدا بەشێک لە جوولەکەکان بە کڕینی زەویی فەلەستین لە دەوڵەتی عوسمانی ئەوکات و عەرەبە خاوەن زەوییەکان کۆچیان کردبوو بۆ فەلەستین، بەڵام پێکهێنانی کۆنگرەی زایونیزم بوو بە هۆکارێکی سەرەکی بۆ بەرفراوانکردنی کۆچی جوولەکەکان بۆ ئەو ناوچەیە و بە زیادبوونیان سەرەتای کێشەی نێوان عەرەب و جوولەکە کە بەشێکیشی کێشەی کشتوکاڵی بوو، دەستی پێ کرد. کێشەی نێوان عەرەبەکان و جوولەکەکان کە لەڕاستیدا تەنیا لە کشتوکاڵ و زەوی و زاردا خۆی نەدەبینییەوە بەڵکوو کێشەی ئایینی و

بیرۆکەی دروستبوونی دەوڵەتی جوولەکەشی لە پشت بوو، درێژەی هەبوو تاکوو ئەوەی کە ڕگەیەنداروی بالفوور دەرکرا.

ڕاگەیەنداروی بالفوور بریتی بوو لەو نامەیەی کە لە ٢ی نۆڤامبری ساڵی ١٩١٧ی زایینی لەلایەن ئارتور جەیمز بالفوور، وزەیری کاروباری دەرەوەی بریتانیا کە بۆ والتێر ڕۆتشیلد نێردرا کە سیاسەتوانێکی جوولەکە لەناو پەرلەمانی عەوامی بەریتانیا بوو. لەو نامەیەدا بالفوور پستگیری و هەڵوێستی خۆی بە فەرمی بۆ دروستبوونی دەوڵەتی جوولەکە دەربڕی کە هەر ئەوەش بوو بە سەرەتایەک بۆ بە نێونەتەوەییکردنی هەوڵی جوولەکەکان بۆ چەسپاندنی دەوڵەتەکەیان. بالفوور سەرەڕای ئەوەی کە تەنیا سێ ساڵ (لە ساڵەکانی ١٩٠٢ تا ١٩٠٥ی زایینی) سەرۆکوەزیرانی بریتانییا بوو، بەڵام دواتر و سەردەمێک کە بوو بە وەزیری کاروباری دەرەوە هەوڵی زۆر گرنگی دا بۆ بنیاتنانی دەوڵەتێک بۆ جوولەکەکان.

دوای ڕاگەیەنداروی بالفووریش بەشێکی زۆری جوولەکە ڕووی لە فەلەستین کرد و زۆرتر وەکوو سەرزەوینی پیرۆز یادیان لێ دەکردەوە و بەتایبەت شاری ئورشەلیم کە جوولەکەکان پێیان وا بوو کە خوا بەس بەوانی داوە و هی هیچ کەسێک تر نییە، لە لایەکی تر موسڵمانانی عەرەب پێیان وا بوو کە وشەی جوو یان یەهودی وشەیەکە کە دژی فەلسەفەی ئیسلامە و بە هیچ شێوازێک نابێت بەسەر ئیسلامدا سەر بکەوێت.

حەوت ساڵ دوای نامەکەی بالفوور ، فەلەستین کەوتە ژێر ئینتدابی بریتانیا و بریتانیا کە لەگەڵ فەرانسە ئەو ناوچانەیان دابەش کردبوو بە فەرمی لە نێوان خۆیاندا و لەژێر ناوی "ئانگلۆفرانسـ"دا حوکمیان بەسەر ئەو ناوچانە تاکوو کاناڵی سوئێز دەکرد، کاتێک زانییان

لۆبیگەریی جوولەکە لە ئامریکا زۆر بە هێز بووە و ئەگەری ئەوە هەیە کە لە لایەک ئامریکاش ببێت بە کێشەیەکی مەزن بۆیان و لە لایەکی تر پێوەندییان لەگەڵ عەرەب کە خاوەنی بەرهەمی نەوتە تووشی گرفت دەبێت، هەوڵیان دا پشت بکەنە جوولەکەکان بەڵام جوولەکەکان بەس لە ئامریکا نەبوو کە لۆبییان بەهیز کردبوو، بەڵکوو لەناو بەریتانیاش لۆبییان گەیاندبووە ئاستێک کە نەدەتوانرا وەلا بنردرێن.

هۆکارێکی تری کۆچی جوولەکەکان بۆ فەلەستین دەگەڕێتەوە بۆ سەرهەڵدانی بزووتنەوەی نازی لە ئورووپا لە ساڵی ١٩٣٣ی زایینی، کە دواتر هولوکاستی لێ کەوتەوە و بوو بە خاڵێکی وەرچەرخان بەتایبەت لە سیاسەتی ئامریکادا بۆ پشتگیری لە پێکهێنانی دەوڵەتی جوولەکەکان.

نازیبیەکان کە لایەنگری نازیسم واتە ناسیونال سوسیالیسم یان سوسیالیزمی نەتەوەیی بوون و لەلایەن هیتلەری سەرۆکی ئاڵمانیاوە بەڕێوەبەرییان دەکرا، جوولەکەکانیان بە دوژمنی سەرەکە و پلە یەکی ئاڵمانیا دەزانی و لە هیچ هەوڵێک بۆ بنبڕکردنی جوولەکەکان خۆیان نەدەبوارد. هیتلێر بە بەکارهێنانی وشەی سوسیالیزم بەشێکی زۆر لە کرێکارانی ئاڵمانیای لەگەڵ خۆی خست.

لە سەردەمی بەهێزبوونی هیتلێردا لە سالی ١٩٣٨ی زایینی، نویل چمبرلین لە بەریتانیا لەسەر دەسەڵات بوو کە لەگەڵ لۆردهالیفاکسدا خزمەتێکی گەورەیان بە بەهێزبوونی هیتلێر و بزوتنەوەکەی کرد کە هۆکارەکەی بەشێکی دەگەڕایەوە بۆ ترس لە جوولەکەکان و لۆبییەکانیان لە بریتانیا و ئامریکا.

بەهێزبوونی هیتلێر لەو کاتەوە دەستی پێ کرد کە پێگەی دژە جوولەکەی

هەست پێ کرا، دەزگای زانیاریی بریتانیا دوای ناسینی هیتلێر لەگەڵ دەزگای زانیاریی ئەڵمانیا کەوتە پێوەندی و کەسێک بە ناوی ئیگناس تێربیس لینکنی کە لە ساڵی ١٩١٩ی زایینییەوە لە ئەڵمانیا دەژی، کردی بە کاراکتەری سەرەکیی ئەو کارانەی کە دژی جوولەکەکان دەکرا. بەم شێوەیە حیزبی نازییەکان گەورەترین دژایەتیی جوولەکانیان بە پشتیوانی بریتانیاییەکان دەست پێ کرد.

ئەم دژایەتییە گەیشتە ئاستێک کە پاکتاوی نەتەوەیی و ئایینی و ڕەگەزیی یازدە میلیۆن مرۆڤی لێ کەوتەوە کە زیاتر لە شەش میلیۆن کەسیان جوولەکە بوون. کۆمەڵکوژیی جوولەکەکان و سووتاندنیان لە کوورەی مرۆڤسوتاندندا کە لە ساڵی ١٩٤١ تاکوو ١٩٤٥ی زایینی، بەردەوام بوو بە هولوکاست ناوی دەرکرد، هولوکاست وەکوو پێشتر ئاماژەی پێ کرا بوو بە خاڵێکی وەرچەرخان لە سیاسەتی ویلایەتە یەکگرتوەکانی ئامریکا بۆ پشتگیری لە دروستبوونی دەوڵەتێک بۆ جوولەکەکان.

ڕوونبوونەوە و ئاشکرابوونی هولوکاست و کاریگەرییەکانی، نەک تەنیا بەشێک لە سیاسەتوانانی ئامریکای هێنایە سەر هێڵ، بەڵکوو بوو بە هۆی ئەوەی کە جوولەکەکانی ئامریکاش جدیتر کەوتنە دروستکردن و پستگیریکردنی لۆبی بۆ دروستکردنی دەوڵەتێک بۆ جوولەکەکان و یەکلاییکردنەوەی شوناسی خۆیان.

لە ساڵی ١٩٤٤ی زایینیدا رۆزڤێڵتی، سەرۆکی ئامریکا لە بەڵێنەکانی هەڵبژاردندا بە ئاشکرا وتی؛ ئەگەر سەر بکەوم لە هەڵبژاردندا پشتی جوولەکەکان ئەگرم بۆ دروستکردنی دەوڵەتی خۆیان. هەر چەند بەشێک لەدەسەڵاتدارە سیاسی و سەربازییەکانی ئامریکا و جیهان ئەم وتەیەیان بە پڕوپاگاندای هەڵبژاردن لێک داوە، بەڵام هێزێکی ڕوحیی گەورە بوو بۆ جوولەکەکان و بە جۆرێک دانپێدانان و بە فەرمیناسینی

دەوڵەتی جوولەکە بوو.

لە دوای شەڕی دووهەمی جیهانیشەوە هاوپەیمانان کە بریتی بوون لە ئاڵمانیا و ئیتاڵیا و ژاپۆن، لەگەڵ گرفتی زۆری پەنابەرانی جوولەکە کە لە هولوکاست بە سلامەت دەرچوبوون لە کەمپەکانی ئورووپا بەرەوڕوو ببوون. ئەم گرفتانەش چوونە پاڵ ئەو هۆکارە سەرەکییانەی کە لە شوێنە جیاوازەکان پرس و وتووێژی دروستبوونی دەوڵەتی جوولەکەکانیان هێنابووە ئاراوە.

ئاوارەیی و بێدەرەتانی جوولەکەکان و ژینوسایدکردنیان وای کرد کە نەتەوە یەکگرتووەکان لە ساڵی ١٩٤٧ی زاینییدا پێداگری کرد لەسەر ئەوەی کە فەلەستین ببێت بە دووبەش، بەشێکی عەرەب بێت و بەشێکی جوولەکە. ئەو کات فەلەستین وەکوو ئاماژەی پێ کرا لەلایەن بریتانیاوە داگیر کرابوو، هەر بۆیە بریتانیا بە تەواوی هێزەوە دژایەتیی ئەو بڕیارەی نەتەوە یەکگرتوەکانی کرد، بەڵام "هێری ترومەن" کە لە دوای مەرگی لە ناکاوی رۆزڤێلتەوە هاتبووە سەرکار، لە لایەک بە هۆی لۆبیی بەهێزی جوولەکەکان لە ئامریکا و ڕۆڵی گرنگیان لە هەڵبژاردنەکاندا هەبوو، لە لایەکی تر بە هۆی پشتگیریی بەشێکی گرنگی مەسیحیەکان لە جوولەکەکان لە ئامریکا، سەرەڕای ئەوەی کە بەشێک لە گەورە سیاسی و سەربازییەکانی ئامریکا بە هۆی گرنگیی نەوتی عەرەب و ترس لە شەڕی گەورە لە ناوچەکە و دەستێوەردانی یەکیەتی سۆڤییەت و پشتیوانیکردنی لە عەرەبەکان دژایەتیی بڕیارەکەی ترومەنیان کرد، بەڵام ترومەن بڕیاری پشتیوانی لە دەوڵەتی جوولەکەی دا و لە بەرانبەر دژبەرانی بڕیارەکەدا وتی؛ من ناتوانم دەنگی سەدان هەزار جوولەکە کە بەردەوام بە شوێن دروستکردنی دەوڵەتی جوولەکەوەن لەدەست بدەم لە حاڵێکدا سەد عەرەب لەم وڵاتە

نییە.

لە کۆتاییدا لە ڕێکەوتی ١٤ی مای ساڵی ١٩٤٨ی زایینی، جوولەکەکان بە فەرمی دەوڵەتی ئیسرائیلیان ڕاگەیاند و ٣ کاتژمێر دوای ڕاگەیاندنەکە ویلایەتە یەکگرتوەکان بە فەرمی دانی پێدا نا و لە ژێر تەوژمی پچڕاندنی پێوەندی ئابووریدا بریتانیای ناچار کرد سەربازەکانی لە ناوچەکە بکشێنێتەوە و بەمەش ئەنگلۆفرانس لە ناوچەکە تووشی پاشەکشە بوو و کاناڵی سوئیزیش بە زۆری کەوتە ژێر دەسەڵاتی یەکیەتیی سۆڤییەت.

بەشی دووهەم:

لێکگیرانەکان و پێکەوەسازانەکانی ئەم سێ لایەنە

لە دونیای نێونەتەوەییدا ئەوەی کە ئەسڵ و بنەڕەتی هەڵسوکەوتە سیاسییەکانە و تەوەری سەرەکیی سیاسەتی هەر وڵاتێک دیاری دەکات بریتییە لە دوو شت:

یەکەم: بەرژەوەندی نەتەوەیی.

دووهەم: ئاسایشی نەتەوەیی.

ئەم سێ لایەنەش هەموو کات هەوڵیان ئەوە بووە کە لە چوارچێوەی ئەو پرنسیپە سیاسییانە دەرنەچن و تەنانەت ئەگەر زۆر لە یارییەکانیش بە دڵیان نەبووبێت. سەرەڕای ئەوەی کە لە هەر شوێنێک توانیبێتیان هەوڵیان داوە بە شێوەیەک کە لە سیاسەتی نێونەتەوییدا باوە بەرپرچی ئەو هەڵوێستانە بدەنەوە کە بە دژیان گیراوە و لەگەڵ ئەو پرسانە تەبا بن کە لە بەرژەوەندییان دایە.

لێکگیران و پێکەوەبوونی ئەم لایەنانە دەتوانیین لە بواری ئابووری، سەربازی و ستراتیژیی ناوچەیی و تەکنۆلۆژیدا هەڵسەنگێنین. لەوەتەی کە بە دروستبوونی ئیسرائیل پێی ئامریکا بە فەرمی و بە مەبەستی سیاسی گەیشتوەتە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، ئابووری یەکێک بووە لەو فاکتەرانەی کە کاریگەری لەسەر توندوتۆڵیی پێوەندییەکانی نێوان ئەو سێ لایەنە داناوە.

پاش ڕاگەیاندنی سەربەخۆیی ئیسرائیل، ئامریکا بە مەبەستی هاوکاری بڕی ١٠٠ میلیۆن دۆلار وامی دا بە وڵاتی ئیسرائیل و ئەمەش لەکاتێکدا بوو کە بەشێکی زۆر لە فەلەستینییەکان کە دوای تێکشکانیان لە جوولەکەکان ئاوارە ببوون، لەلایەن ئامریکاوە هیچ هاوکارییەکیان نەکرا، بەڵکوو دواتر و لەژێر ناوی هاوکاریی خواردن و دابینکردنی سەرپەنادا بڕێک هاوکاری لەلایەن نەتەوە یەکگرتووەکانەوە پێیان گەیەندرا.

لەو سەردەمەوە تاکوو ساڵی ١٩٨٠ی زایینی، ساڵانە بڕی پێنج میلیۆن دۆلار لەلایەن ئامریکاوە پێشکەشی ئیسرائیل کراوە بە مەبەستی دابینکردنی ئاسایشیان لە بەرانبەر عەرەب و ئاسایشی ناوخۆیی و بەرهەمهێنانی چەک و تەقەمەنی لە لایەک و لە لایەکی تر بە مەبەستی ڕاگرتنی باڵانس لەگەل یەکیەتیی سۆڤییەت کە دوای شەڕی شەش ڕۆژەی ئیسرائیل و وڵاتانی عەرەبی، بە مەبەستی لێدانی ئیسرائیل هاوکاریی سەربازیی وڵاتانی عەرەبی کرد، تەنانەت لە ساڵی ٢٠١٦ی زایینیشدا چەند حەفتەیەک پێش لە بەجێهێشتنی کۆشکی سپی لەلایەن باراک ئوباما، ناوبراو بە مەبەستی هاوکاریی سەربازی بڕی ٣٨ میلیۆن دۆلاری پێشکەش بە ئیسرائیل کرد و تاکوو ئێستاش مانگانە ئامریکا لە پێناو بەهێزڕاگرتنی هاوپەیمانەکەی و بەڕێوەبردنی ستراتیژییە سیاسییەکانی خۆی لە ناوچەکە میلیۆنان دۆلار بە ئیسرائیل دەدات.

بەپێی ڕاپۆرتی کۆنگرەی ئەنیستیتۆی لێکۆڵینەوە لە خزمەتگوزارییەکانی ئامریکا، ئیسرائیل ئێستاش زۆرترین پارە لە ئامریکا وەردەگرێت لە پێناو پاراستنی بەرژەوەندییەکانی لە ناوچەکەدا و لە بەرانبەر فرۆشتنی تەکنۆلۆژیی سەربازیدا بە ئامریکا.

به هۆی ئەوەی کە وڵاتانی عەرەبی گرفتی گەورەیان لەگەڵ کێشەی فەلەستین و ئیسرائیل هەبووە و پێوەندیی ئابووریان تاکوو هاتنەسەر کاری ترامپ زۆر بەکەمی یان لەئاستی سفردا بووە، تەنیا شتێک کە بە جۆرێک پێوەندی بە کاری ئابووری لەگەڵ ئیسرائیلدا هەبووبێت، کڕینی ئاوی شیرین لە وڵاتی ئیتالیایە کە تەکنۆلۆژیاکەی هی ئیسرائیلە بەڵام لە وڵاتی ئیتالیا داینەوە.

هەر بەبۆنەی گرفتی فەلەستینەوە ئیسرائیل ناچار بووە بەشێکی زۆری بازرگانی و هەنارده و هاوردەکانی لەگەڵ ئەو وڵاتانەی کە عەرەب نین بەتایبەت ئامریکا ئەنجام بدات و بە هۆی هاوپەیمانبوونیشیانەوە لە ناوچەکە ئامریکا ئاسانکاریی زۆری کردووە بۆ ئەو بابەتە.

بڕی هاوردەکردنی شتومەک ئامریکایی لەلایەن ئیسرائیلەوە ساڵانە خۆی لە ١٧٠ میلیار دۆلار تاکوو ٢٠٠ میلیار دۆلار دەدات کە بە هەمان شێوە ئامریکا هەوڵی داوە ساڵانە بڕی ٢٢ لەسەد تاکوو ٢٥ لەسەدی بازرگانیی دەرەکیی خۆی لەگەڵ ئیسرائیل پێک بهێنێت و ئەمەش تا ڕادەیەکی زۆر ئیسرائیلی لە پێویستبوونی بە عەرەبی ناوچەکە ڕزگار کردوە.

ئیسرائیل قوڵاییی پێوەندییە بازرگانییەکانی خۆی بەبۆنەی نەسازان و شەڕ لەگەڵ وڵاتە عەرەبییەکان زۆرتر بەرەو دەرەوەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست پەرە پێ داوە، لە وڵاتانی ئورووپاییش بەتایبەت بلژیک، ئاڵمان، سویس و هۆڵند و لە وڵاتانی ئاسیا چین و هیندوستان و تورکیە بەشی سەرەکیی بازرگانییان لەگەڵ ئیسرائیل پێک هێناوە.

پێوەندیی ئابووریی وڵاتانی عەرەبی لەگەڵ ئامریکا دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی پەیدابوونی نەوت لەو ناوچانە و دوای بە فەرمیناسینی

دەوڵەتی ئیسرائیل لە ناوچەکە و ئاوارەبوونی فەلەستینییەکان، عەرەبەکان سەرەتا بە دوو هۆکاری سەرەکی هەوڵییان دا ئاوارە فەلەستینییەکان لەخۆ نەگرن و دژایەتیی ئیسرائیل و ئامریکا نەکەن.

یەکەم هۆکاریان ئەوە بوو کە ئەگەر ئاوارەی فەلەستینی پەنا بدەن فەلەستینییەکان وڵات بەگشتی بە جێ دەهێڵن بۆ جوولەکەکان و ئەوەش بە زەرەری عەرەبە. دووهەم لەبەر ئەوەی کە ئابوورییەکەیان یەک بەرهەمی بوو و تەنیا لەسەر بازرگانیی نەوت دەژیان. دەیانزانی کە ئەگەر دژایەتی دەست پێ بکەن ئەوکات فرۆشتنی نەوت تووشی گرفت دەبێت و بەمەش بارێکی قورسی ئابووری ئەکەوێتە سەرشانییان. بەڵام دوای پشتگیریی یەکیەتیی سۆڤییەت لە میسر و ئۆردون و سوریە لە شەڕی دووهەمی ئیسرائیل و عەرەبدا و پشتگیریی ئابووری و سەربازیی ئامریکا لە ئیسرائیل لەو شەڕەدا کە بوو بە هۆی ئەوەی کە ئیسرائیل بەرزاییەکانی گۆلان و ڤێست بانک و نەواری غەزە داگیر بکات، عەرەبەکان پەیمانی گەمارۆی نەوتییان لەسەر ئامریکا بەست و نوێنەریان نارد بۆ ئامریکا و داوای ئەوەیان کرد کە تاکوو ئەو کاتەی کە ئیسرائیل نەگەڕێتەوە سەر هێڵی پێش لەساڵی ١٩٦٧ی زایینی، گەمارۆی نەوت لە سەر ئامریکا هەڵناگرن.

ئەم هەڵوێستە ئامریکای ناچار کرد لە لایەک لەگەڵ سۆڤییەت لە شۆرای ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان بکەوێتە وتوویژ و لە لایەکی تر هەوڵی زیاتر بدات بۆ چەسپاندنی ئاشتیی نێوان عەرەب و ئیسرائیل کە رێککەوتننامەی ٢٤٢ی شۆرای ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکانی لێ کەوتەوە و بڕیاری ئاگربەست درا.

لە لایەکی تر بە هۆی تەکنۆلۆژیی سەربازی و گەشەکردنی پیشەسازییەوە لە ئامریکا و هەروەها بە هۆی پێشکەوتنی وڵاتانی

پیشەسازیی ئورووپاوە کێبەرکێیەکی گرنگ لە نێوان ئورووپا و ئامریکا لەسەر نەوتی عەرەب دروست بوو. ئەمە دەرفەتێکی باش بوو بۆ عەرەب بەڵام ناکارامەییی دونیای عەرەب وای کرد کە نەتوانن بە شێوەی پێویست بیکەن بە چەکێکی سیاسی، بەڵکوو تەنیا دەستکەوتیان دروستکردنی ئوپێک بوو.

دوای ڕووخانی یەکیەتیی سۆڤییەت و بوونی سەدام لە ناوچەکە و دروستبوونی ئێرانی شیعە کە دژبەری سەرسەختی عەرەب بوو، عەرەبەکان تەواوی هەوڵی خۆیان دا بۆ ڕازیکردنی ئامریکا بە مانەوە لە گەڵیان و ئامریکاش بوو بە بڕیاردەری سەرەکیی کڕینی نەوت و تاکوو ئیستاش کێشەی فەلەستین ئیسرائیل نەک وەکوو سی ـــ چل ساڵ پێش گرنگی نەماوە، بەڵکوو لە دوای هاتنەسەرکاری ترامپ و لە کۆتاییەکانی ئوباماشدا پێوەندییەکی قووڵی عەرەب لە گەڵ سیلیکان وەلی لە ئامریکا دروست بووە و ئیسرائیلیش لە زۆربەی وڵاتانی عەرەبیدا نووسینگەی بازرگانی و بیزنێسی کردووەتەوە و خەریکی کاروباری ئابوورییە.

ئیسرائیلییەکان سەرەڕای دروستکردنی لۆبیی بەهێز لە ئامریکا و وڵاتە بڕیاردەرەکانی وەکوو بریتانیا، زۆرتر پشتیان بە خۆیان بەستووە بەتایبەت لە ڕووی تەکنۆلۆژیی سەربازییەوە. هێزی سەربازی و کارکردن لە تەکنۆلوژیی سەربازی لە ئیسرائیل بوو بە بەشێکی گەورە لە بیرۆکەیان و بەتایبەت لەبەر ئەوەی کە خۆیان لە قوڵاییی مەترسیی وڵاتانی عەرەب و ئیسلامدا دەبینن و ئێرانیش هەموو کات ترسی لەناوبردنیانی چرپاندووە بە گوێیاندا، بۆیە بە هەوڵ و تێکۆشانی خۆیان گەشەیەکی زۆری تەکنۆلۆژیی شەڕیان نەک تەنیا بەرهەم هێناوە، بەڵکوو بەشێکی زۆری داهاتیشیان لە ڕێگای فرۆشتنی چەک و

تەقەمەنییەوەیە بە ئامریکا و وڵاتانی تری جیهان. لە ڕووی تەکنۆلوژییەوە بەشێکی زۆری کۆمپانیا گەورەکانی بواری IT وەکوو "IBM,HP,MATRIX,MICROSOFT" و "Ness" کە ئامریکایین یان ڕیشەی ئامریکاییان هەیە، لە ئیسرائیلدا زۆرترین چالاکییان هەیە.کۆمپانیای "ness" کۆمپانیایەکی ئیسرائیلییە کە لە بواری بەرهەمهینانی نەرمەفزار و سەختەفزاردا بۆ وەزارەتخانەکان و بانکەکانی ئیسرائیل کار دەکات و یەکێکە لە گەورەترین تەکنۆلۆژییەکانی بواری ئای‌تی لە دنیای مودێرندا و زۆربەی پێوەندییە زانیاری و تەکنیکییەکانی نیوان ئیسرائیل و ئامریکا لەو ڕێگایەوە دابین دەبێت.

هەرچی پێوەندی بە دنیای عەرەبەوە هەیە دەسەڵاتدارانی نوێی عەرەب چەند ساڵە هەوڵی پێوەندی دەدەن لەگەڵ سیلیکان وەلی و لە سەردەمی ترامپدا توانییان لۆبییەکی باش دروست بکەن و جگە لە کڕینی بڕی ۱۷۰ میلیۆن دۆلار تەکنۆلۆژی و نەرمەفزاری چەک و تەقەمەنی توانیویانە لە ڕێگای سیلیکان وەلییەوە هەوڵ بۆ دروستکردنی شارێکی نوێ لە باکووری مەدینە بدەن کە هەموو کۆمپانیا تەکنۆلۆژییەکانی دنیا بتوانن لەوێ سەرمایە دابنێن و کار بکەن.

سەبارەت بە پێوەندیی ستراتیژیی سیاسیی نێوان ئەم سێ لایەنە، ئامریکا هەوڵی داوە هاوسەنگییەک بۆ بەرەوڕووبوونەوەی چین و ڕووسیە و ئێران لە ناوچەکە دروست بکات. بێدەنگیی عەرەب لە بەرانبەر ئیسرائیل و کردنەوەی نووسینگەی بازرگانیی ئیسرائیل لە وڵاتانی عەرەبی و کڕینی نەرمەفزاری چەک لە ئامریکا لەلایەن عەرەبستانەوە، نیشان دەدات ئەم پلانە سەرکەوتووە و بەم ئاسانییە هەڵناوەشێتەوە.

سەرەڕای ئەوەی کە چین توانیویەتی بە ناوی ئابوورییەوە تێکەڵی وڵاتانی هەژاری ئەفریقا ببێت، بەڵام لەڕاستیدا نەیتوانیوە یەک لەسەر سێی ئامریکا کار لەسەر عەرەب بکات و هەرچی پێوەندی بە ڕوسییەوە هەیە، ئەوەیە کە ڕووسیە ڕاستە لە ڕووی سەربازی و تەکنۆلۆژیی شەڕەوە بەهێزە، بەڵام ڕاستییەکی تریش ئەوەیە کە ڕووسیە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەس پارە سەرف دەکات، بەڵام ئامریکا پارە سەرف دەکات و چەند بەرانبەریش دەستکەوتی مادی هەیە. بۆیە ڕووسیە ناتوانێت وەکوو ئامریکا لە ناوچەکە قەد مانۆڕ بدات و ئەم دەستکەوتەش بەرهەمی پێکەوە سازانی بەرژەوەندییەکانی سێگۆشەی ئامریکا و ئیسرائیل و عەرەبە.

ئاكام:

یەکەم: پێکدادانەکانی ئەم حەفتا ساڵە ئەو قەناعەتەی لە لای ئەم سێ لایەنە دروست کردووە کە هەر کامیان بۆ پاراستنی بەرژەوەندیی نەتەوەیی و ئاسایشی نەتەوەییی خۆیان لەسەر ئەمری واقع سیاسەت بکەن.

دووهەم: سیستەمی سەرمایەداری لەو ناوچەیەدا تەنگی بە ئادئۆلۆژیی چەپ و ئیسلامی هەڵچنیوە و ئەو باسە ئیسلامییانە کە دەکرێت تەنیا ڕووکەشە و لە کردەوەدا هیچی لێ شین نەبووە.

سێهەم: تەکنۆلۆژی و گەشەی ئابووری بریاردەری ژیان و داهاتووی ئەو وڵاتانەن، نەک کێشە و شەڕ لەگەڵ رۆژاوادا.

چوارەم: هێز و کاری بێ وچان لە پێناو داخوازی و ویستەکاندا دەتکات بە ئەمری واقع و لە دابینکردنی بەرژەوەندیی نەتەوەیی و ئاسایشی نەتەوەییدا هەم هێز پێویستە و هەم پێداگری و کاری بەردەوام.

پێنجەم: ڕووسیە و چین بە ئاسانی ناتوانن پێگەی سەرمایەداری لەو وڵاتانە شل بکەن.

سەرچاوكان:

1-*LorenyaRossi ,Who shall guard the gurdiens themselves? (Bern : Pete Lang AG,1998),23.*

2- Ibid.Corzon,GeorgN., Persia and the Persia question(London and Newyork:Longman and Green vol, 1, 1892)509.

3- T.G.Fraser , the USA and the Middle East since World War 2(hong kong:Macmillan press LTD,1989)x-xii

4-Conlin and luce, *A historical analyses of three main issues effecting United States Foreigen Policyin the Middle East(Ohio: Master thesis USAF,1979)166.*

5-Wiliam Clinton, *Nationall Security Stratigy of the United States (washingtonD.C.: the white house,July 1994),5.*